

Les dones en els mitjans de comunicació

Dones i informatius

Apunts didàctics, juny 2008

La representació de les dones en l'exercici periodístic

La televisió, els diaris i certes plataformes d'Internet són els espais mediàtics principals per on circulen les notícies i els informatius, que tenen les seves pròpies retòriques (llenguatge i estructura narrativa) per tal de donar una informació el més fidedigna i rigorosa possible. Aquests espais tenen una clara vocació: ser testimoni dels esdeveniments més rellevants de la nostra realitat social. El que es proposa en els exercicis següents es una anàlisi que ens permeti veure com l'exercici periodístic visibilitza i testimonia els fets que tenen a veure amb la realitat de les dones.

Entre la visibilitat i l'absència

Darrerament trobem certs espais informatius, sobretot de caràcter alternatiu, que procuren i difonen notícies en què les dones, a banda de ser les protagonistes, assumeixen el paper actiu de la notícia. Això no obstant, per tal de veure quin és el valor d'aquestes noves formes informatives, cal fer un repàs previ a les dinàmiques informatives per adonar-se de quina manera s'han naturalitzat diferents aspectes de l'exercici periodístic que han estereotipat o invisibilitzat les notícies referents a les dones.

Com tots els continguts que circulen pels mitjans de comunicació en general, la manera de relatar les notícies és un exercici que històricament ha estat capitalitzat per la cultura del patriarcat; és a dir, per una dinàmica sociocultural que tendeix a prioritzar els interessos que s'han entès com a masculins per sobre dels femenins. Així, moltes vegades ens trobem amb un exercici informatiu immers en una dinàmica que, d'alguna manera, contribueix a fer invisibles els fets que són competència de les dones o que interessen a les dones. Cal apuntar que no es tracta d'un exercici determinista i absolut que falseja la realitat de manera, diguem-ne, conscient. Més aviat es tracta d'evidenciar que l'agenda informativa es construeix segons uns principis ideològics hegemònics que han establert unes prioritats i un *modus operandi* que encara avui ens sembla natural. Per això, a tall d'exemple, no és estrany veure com les notícies que tenen a veure amb el món de l'esport sovint ocupen les portades dels diaris. De la mateixa manera trobem

natural que les notícies d'assassinats de dones la majoria de les vegades es trobin a l'apartat de "societat", a les columnes laterals. Podríem dir, doncs, que aquest exercici de prioritzar certes notícies per damunt d'unes altres, contribueix a un exercici d'invisibilització d'aquest tipus de notícies a favor de tots aquells fets que es consideren d'avantguarda periodística, vinculats als interessos transhistòrics del patriarcat, tals com la política governamental, l'economia, els conflictes bèl·lics, l'esport...

La importància del relat com a fil conductor de realitats

Hem vist com la construcció de l'agenda informativa és en si mateixa un exercici que estableix una jerarquia d'allò que es creu de més rellevància sobre allò que no ho és. Al cap i a la fi, aquest exercici és una manera de referir-se i de relacionar-se amb la realitat, i de confeccionar el fet històric en si mateix.

Malgrat tot, és necessari també atendre a com vénen relatades les notícies. Així, cal fixar-se en l'estructura del relat i en el vocabulari emprat a l'hora d'emfasitzar la notícia i donar informacions. De vegades l'ús d'un llenguatge excessivament dramàtic o sensacionalista no afavoreix la discussió que es proposa sobre un tema en concret. A tall d'exemple, els casos de la violència exercida vers les dones, que contribueixen a donar una imatge excessivament victimista d'elles, quan no d'una actitud massa compassiva de les víctimes cap als seus agressors, les acaba culpabilitzant.

D'altra banda, cal tenir en compte que molts cops, quan es parla d'una notícia referent a una dona dirigent, s'usa d'un llenguatge anecdòtic o es fa referència a aspectes vinculats a la feminitat més estereotipada, com el seu aspecte físic o la seva vida domèstica, sense aprofundir realment en les seves responsabilitats laborals. Aquest fet contribueix a considerar les dones sempre en conflicte amb el fet de la conciliació laboral-familiar, que, més que ser considerat un fet de responsabilitat social, és responsabilitat de les dones únicament.

La importància de les imatges com a reconeixement

Com ja sabem, les imatges signifiquen, per tant s'ha de tenir molta cura en quina és la imatge que s'escull a l'hora d'acompanyar una notícia. Molts cops les imatges són els reclams dels relats informatius, i, com a tal, sovint se'n fa un ús espectacular fins al punt que pot ser totalment contradictori amb el contingut de la notícia.

Tornant a l'exemple de les dones dirigents, sovint no se les representa treballant ni d'una manera activa, sinó que, seguint els models publicitaris, se les representa realitzant alguna tasca que no es refereix a la seva ocupació ni en dóna comptes. Moltes vegades les imatges de les dones s'utilitzen per representar la part emotiva o sensacionalista d'un relat que, directament, no és de la seva competència. Ens referim, per exemple, a conflictes bèl·lics en què s'utilitza el recurs de "les ploraneres" o les "perfectes víctimes", per tal d'emfasitzar la part més dramàtica de la notícia. O en altres casos en què es relata el descobriment d'una xarxa de tràfic de blanques que, en comptes d'utilitzar les imatges dels proxenetes, veiem les dones exercint la prostitució, sovint totes agrupades com si es tractessin d'objectes. Així no afrontem la importància de la notícia, sinó que reforcem la imatge estereotipada, sovint grotesca, que ha tingut la prostitució històricament.

Per tant les imatges són importants en el sentit que o bé poden tergiversar la notícia relacionada o bé desautoritzar la realitat de les dones.

Cap a una bona visibilització!

Com dèiem, cada vegada són més les plataformes informatives que procuren una informació que s'allunyi dels tòpics sexistes en la confecció dels relats periodístics. Bé sigui perquè la nostra contemporaneïtat exigeix un altre tipus d'aproximació a l'hora de ser relatada, o bé perquè els espais informatius no són tan rígids i troben difusió per diferents esferes alternatives a les tradicionals, trobem notícies que superen diferents aspectes del que s'ha exposat fins ara.

Cada cop més, hi ha notícies que tant sigui per l'èmfasi que se'n fa des dels titulars, com per les fotografies que les il·lustren, i sobretot perquè s'allunyen d'un relat

sensacionalista i restrictiu, procuren una informació més concorde amb la nostra realitat, tot tractant les notícies en què les dones som les protagonistes, o aquells temes que ens competeixen a les dones directament, amb tota la seva complexitat i rigor narratiu. Per exemple, el fet d'evidenciar cada vegada més l'accés de les dones a diferents espais fins avui totalment masculinitzats com l'esport de competició, l'ús i domini de les noves tecnologies, l'accés a diferents esferes laborals...

Cal posar de relleu que, quan ens referim a aquells temes que competeixen a les dones directament, no ens referim només a la ubicació quasi estigmatitzada de les dones als espais domèstics o a quan són víctimes de qualsevol abús de poder; també fem referència a aquells temes que han estat íntimament vinculats a la quotidianitat de les dones però que fins avui s'han invisibilitzat en ser considerats una realitat o uns testimonis "de segona". Ens referim, per exemple, a l'opinió i a la visibilització de les dones que han tingut cura de tot el seu cercle circumdant, que de fet han treballat com a voluntàries la major part del seu temps; o al fet de dotar de la importància que mereixen les opinions de les dones respecte al disseny de l'espai urbà, etc... Aquests fets permeten identificar les dones com a agents actius i participants en la realitat que ens conforma, implicant-les en el fet històric d'una manera legítima i natural.

Propostes d'activitats

- Feu el seguiment de les diferents portades dels diaris d'una setmana sencera. Analitzeu-les de manera crítica tenint en compte el següent:
 - Quines són les notícies a què es dóna més importància? A quina esfera de la vida pública corresponen (esports, economia, política nacional o internacional, violència contra les dones, cultura, espectacle...).
 - Quins adjectius s'utilitzen per resumir la notícia als titulars? Com els descriuríeu?
 - Quines fotografies acompanyen les notícies? Aporten alguna informació qualitativa a la informació?
 - Diríeu que, en general, les portades tenen un caràcter espectacular?
- Escolliu un diari qualsevol. Feu-ne una anàlisi tenint en compte el següent:
 - Hi trobeu notícies relacionades amb els interessos de les dones? Si és així, en quina secció? De quin tema es parla? De quina manera es relata la notícia, amb rigor o bé d'una manera victimista o condescendent?
 - A les notícies relacionades amb l'agenda política, de quina manera hi trobeu integrada la participació de les dones? És a dir, la seva participació té un caràcter anecdòtic o bé té un caràcter participatiu i de treball?

Generació Y

Investigueu a Internet tot el que pugueu sobre el fenomen informatiu de Cuba, capitalitzat per Yoani Sánchez i el seu bloc.

<http://www.desdecuba.com/generaciony/>

A partir d'aquesta recerca, busqueu notícies vinculades a l'accés de les dones a les noves tecnologies informatives. Veureu com Yoani és una de les figures més rellevants d'un nou paisatge informatiu en què moltes noies troben la manera de fer-se visibles en un món on, segons hem observat, ni tenen les mateixes oportunitats de participació ni hi són representades de la mateixa manera que els homes. Per quin motiu creieu que moltes noies troben la manera de fer-se visibles en aquests espais virtuals? Quins avantatges hi ha en aquestes noves plataformes mediàtiques i informatives?

Propostes d'anàlisi

Benazir Bhutto

- Quina és la notícia que il·lustra la portada? (es recomana fer un treball d'investigació sobre el clima polític de Pakistan)
- Aquesta portada de diari, de quina manera explica la notícia:
 - Quins són els titulars més rellevants? Què expliquen?
 - Quins són els titulars que queden en segon terme? Què expliquen?
- La imatge que acompanya els titulars, quin tipus d'informació aporta a la notícia?
- Sense els titulars, creieu que aquesta fotografia de Benazir Bhutto transmet que és una responsable política i professional?

Soraya Sáenz de Santamaría i Angela Merkel

- Qui són les protagonistes d'aquestes fotografies? Quins càrrecs polítics ocupen?
- La fotografia de Soraya és a propòsit del seu nomenament com a portaveu del PP. La fotografia d'Angela Merkel és a propòsit de la seva assistència a un sopar de protocol amb el que va anar vestida de la manera en que es mostra. Quines creieu que són les intencions dels articles que inclouen aquestes fotografies?
- Se les representa treballant?
- El titular que acompanya la fotografia de Soraya, afegeix o resta importància al fet que aquestes dones tinguin un càrrec rellevant?
- Tant les fotografies com els titulars aporten alguna informació qualitativa?
- Per quin motiu creieu que es qüestiona la seva responsabilitat?

“Madres antes que mujeres”

Madres antes que mujeres

La psicoanalista Laura Kait estudia el embarazo adolescente a través de jóvenes gestantes de una residencia tutelada

L DE LA FUENTE, Madrid. No eran aún mujeres y fueron madres. O al menos tuvieron que decidir con 16 o 17 años no ya si deseaban serlo sino si querían o podían. Más del 50% de los embarazos adolescentes se salda con una interrupción voluntaria de la gestación. En Cataluña, el porcentaje alcanza a más del 65% y en Madrid, en torno al 55%. La comunidad busca si haya a la cabeza de las interrupciones, junto con Cataluña, Madrid, Aragón y Murcia. En total, en 2005 se registraron 12.883 abortos en gestantes de 15 a 19 años (en 2004 fueron 11.677).

Tres de cada diez jóvenes, sin embargo, conviven con el embarazo, bien por razones religiosas o por un explícito apoyo familiar. Algunas se han convertido en hijas-madres dentro de su propio hogar, madres que dan el pecho o el biberón a una diminuta criatura aún más frágil que ellas, y a la que cuidan con tensión determinadas horas del día. Sólo unas horas. Porque además de ser madres, son hijas adolescentes. Como la madrileña Verónica (nombre supuesto) interrumpió el bucheo hace tres años, a raíz de la gestación de su hijo, se planteó trabajar como camarera cuando nació el

bebé y, ahora, con más entusiasmo, ha vuelto a estudiar para acceder mejor al mercado laboral.

El horario de la academia y las ocupadas de los viernes con su pandilla le han convertido de nuevo en la adolescente que no ha dejado de ser aunque la bolsa de los pañales le acompañe en sus salidas al parque con el poquetito. Mientras, sus padres cuidan y en cierto modo crían, a su nieto-hijo. Verónica ya no está con el medio nervio del instituto con el que tuvo la criatura, y su familia lo celebra. Como pareja no tenían futuro. Como madre soltera amparada por sus padres y hermanos hasta que pueda independizarse, sí.

Se trata, en principio, de embarazos no deseados. “Entre los 14 y 20 años no suelen tener relaciones estables ni practicar sexo de modo regular”, indica Ana García Mafias, responsable del Centro joven de Anticoncepción y Sexualidad de Madrid (CIAS). Por eso mismo, muchas cometen la imprudencia de tener relaciones sin protección. No es extraño que esa gestación llegue después de su primer o segundo coito. Y que tome posesión de un cuerpo inmaduro en lo físico y en lo emocional.

La psicoanalista Laura Kait llama la atención sobre el situa-

Adolescente embarazada. / PASCAL

no “embarazo adolescente”, es decir que “adolescente” de lo requerido. “Es más que discutible que un bebé pueda llenar carencias o ayudar a madurar. A un hijo hay

que ayudarlo a crecer. Si la madre es inmadura o está desamparada, nadie ayuda a nadie. No se puede ayudar desde la impotencia”, afirma.

La psicoanalista conoce bien esa doble realidad: la de madres solas y casi niñas que tratan —o no tratan— al mundo hijas que a veces nacen ya huérfanas. Laura Kait ha trabajado varios lustros primero en residencias de menores de la Diputación de Barcelona, y más tarde para la DGAIA (Dirección General de Atención a la Infancia de la Generalitat de Catalunya). Durante ocho años su labor se centró en una residencia tutelada que acogió a chicas embarazadas. En este centro pueden convivir de modo temporal unas quince gestantes o madres. Kait vuelve

“A un hijo hay que ayudarlo a crecer. Si la madre es inmadura nadie ayuda a nadie”

diferentes historias de estas chicas en Madrid, no mujeres. Son historias reales aunque anónimas. La mayoría carece de recursos, sufre traumas psicológicos o forma parte de familias desestructuradas que, de una manera u otra, las han expulsado de su entorno. ¿Que salidas tienen? “Si la joven no puede hacerse cargo ni de ella misma, no podrá hacerse cargo de otro”, señala la experta.

En la residencia se les prepara para el mercado laboral y para ser autónomas, pero los servicios sociales analizan si serán capaces de cuidar a sus hijos. Saber lo que quieren es ya un triunfo; saber lo que pueden es otro acto, explica Kait al concluir: “Sólo una de mis pacientes pudo recuperar a su hijo tras dejarlo durante dos años en una institución”.

- Quin creieu que és el missatge de la notícia?
- El titular és conseqüent amb la crítica que vol transmetre?
- Valoreu l’oportunitat de la fotografia que han escollit per il·lustrar la notícia?
- A qui atorguen tota la responsabilitat del fet informatiu relatat?
- Aleshores es dona una informació abasta i complexa del fet, o més aviat es dona una informació esbiaixada?